

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ  
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

**Кафедра банківської справи**  
(найменування кафедри)

**РЕФЕРАТ**  
**кваліфікаційної роботи**  
**на здобуття освітнього ступеня бакалавра**  
зі спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»  
(шифр та найменування спеціальності)  
за освітньою програмою Банківська справа  
(назва освітньої програми)

на тему: **«КОНКУРЕНЦІЯ В БАНКІВСЬКІЙ ГАЛУЗІ»**  
(назва теми)

**Виконавець:**

Студент ФФБС

**Ковальчук Ірина Сергіївна** \_\_\_\_\_

(прізвище, ім'я, по батькові)

/підпис/

**Науковий керівник:**

К.е.н., викл.

(науковий ступінь, вчене звання)

**Кретов Д. Ю.**

(прізвище, ім'я, по батькові)

\_\_\_\_\_  
/підпис/

**ОДЕСА – 2020**

## ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

**Актуальність роботи.** Для успішного розвитку економіки банки повинні стати ефективним інститутом, що здійснює трансформацію заощаджень в інвестиції, перерозподіл фінансових ресурсів на ринкових принципах. Істотною ознакою ефективною і повноцінною банківської галузі економіки є конкуренція банків. Аналіз конкурентного середовища у банківській сфері включає в себе декілька складових: загальна оцінка концентрації, аналіз складових конкуренції, оцінка ринкової позиції та конкурентоспроможності банку. Концентрація є однією з найважливіших чинників аналізу конкуренції. Оцінка конкуренції, аналіз конкурентної структури української банківської галузі, поведінки банків як самостійних економічних суб'єктів на ринках та рівня їх концентрації необхідні для визначення напрямів розвитку конкуренції в банківській галузі української економіки, формування відповідної конкурентної структури, підвищення ефективності діяльності банків, їх капіталізації. Українські банки повинні стати ефективним інститутом, що здійснює трансформацію заощаджень в інвестиції, перерозподіл фінансових ресурсів, поступово перетворюватися в джерела зростання української економіки. Іншими словами, необхідно провести оцінку розвитку конкуренції, аналіз конкурентної структури банківської галузі української економіки, конкурентної поведінки банків на ринках. Рішення цієї актуальної задачі дозволить визначити глибинні причини, що перешкоджають розвитку конкуренції, конкурентній поведінці економічних суб'єктів банківського ринку і напряму розвитку конкуренції, сприяючи формуванню ефективною конкурентною банківської галузі і ціновий політики банків. Сучасні процеси банківської конкуренції зумовлені змінами, що відбуваються на національних і світових фінансових ринках, та мають низку особливостей, що відрізняють її від конкуренції в інших галузях економіки. Основними факторами загострення конкуренції є глобалізація світового фінансового ринку, лібералізація державного регулювання, розвиток нових фінансових та електронних технологій. Все це зумовлює обрання банками стратегій, зорієнтованих на зайняття провідних позицій у конкурентному середовищі, а також на збереження та підвищення своєї конкурентоспроможності.

Дослідженням банківської конкуренції займалися такі вітчизняні вчені як: Галкін Д. Є., Бабаян М.Н., Мірошніченко, О. В., Березняк О., Лозняк М.А., Нікітін, Федорченко, Коробов Ю.І., Пржанова А.Е., Васюренко О.В., Погореленко Н. та інші.

**Метою роботи** є розроблення науково-практичних рекомендацій у сфері регулювання конкуренції у банківській галузі України.

Виконання мети роботи потребує вирішення наступних **завдань**:

- визначити поняття конкуренції та її специфіка у банківській галузі;
- охарактеризувати нормативно-правові засади регулювання конкуренції;
- проаналізувати концентрацію як чинник конкурентного середовища у банківській галузі;

- здійснити аналіз показників оцінки конкурентної боротьби;
- оцінити показники діяльності системно важливих банків України;
- провести оцінку взаємозв'язків між конкуренцією та концентрацією за країнами світу;
- обґрунтувати напрями регулювання діяльності системно важливих банків.

**Об'єктом дослідження** є явища конкуренції й концентрації у банківській галузі економіки.

**Предметом дослідження** виступають теоретико-методологічні засади оцінки впливу конкуренції на діяльність банківської галузі економіки.

**Методологія дослідження.** Методологічну основу дослідження склали загальнологічні, теоретичні та емпіричні методи пізнання: аналіз і синтез, абстрагування, узагальнення, індукція (загальний висновок про посилення міжбанківської конкуренції, обґрунтування теоретичних основ конкуренції, концентрації, фінансової стабільності); алгоритмізація (розробка методичних рекомендацій щодо регулювання конкуренції для дотримання фінансової стабільності); статистичні методи (оцінка рівня міжбанківської конкуренції, оцінка взаємозв'язків між конкуренцією та стабільністю банківського сектора економіки України).

**Інформаційну базу** дослідження склали законодавчі та нормативні акти Верховної Ради України і Національного банку України, що регулюють банківську діяльність, монографії, наукові статті та інші праці вітчизняних і зарубіжних авторів, присвячені вирішенню проблем забезпечення фінансової стабільності та конкуренції, дані Держкомстату України, дані Світового банку та Міжнародного Валютного фонду. Для безпосереднього аналізу результатів функціонування банків використано дані офіційних періодичних видань Національного банку України та офіційного сайту Національного банку України, оперативні дані банків.

**Публікації.** Ковальчук І. Оцінка конкуренції на ринку банківських послуг // Трансформації банківського бізнесу в умовах діджиталізації: збірник матеріалів V Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції (Одеса 11-12 квітня 2020 р.): Одеса: ОНЕУ, 2020.

**Структура та обсяг роботи.** Кваліфікаційна робота бакалавра складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (61 найменування). Загальний обсяг роботи становить 70 сторінок. Основний зміст викладено на 64 сторінках. Робота містить 12 таблиць, 15 рисунків.

## **ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ**

У першому розділі кваліфікаційної роботи «**ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ КОНКУРЕНЦІЇ У БАНКІВСЬКІЙ ГАЛУЗІ**» встановлено, що стосовно банківської сфери тлумачення конкуренції в українському законодавстві немає. Тому у науковій вітчизняній літературі банківська конкуренція визначається неоднозначно. Узагальнюючи вітчизняних вчених можна стверджувати, що під банківською конкуренцією слід розуміти безперервний і динамічний процес

суперництва банків, фінансово-кредитних інститутів, спрямований на досягнення поставлених цілей шляхом розроблення й реалізації продуктів, які забезпечують задоволення економічних потреб клієнта. Між ринковою та банківською конкуренцією існують відмінності.

Аналіз державного антимонопольного регулювання в Україні дозволив виявити ряд недоліків та проблем, які потребують подальшого розвитку: а) формування механізми антимонопольного регулювання стосовно банківництва; б) розробка нормативно-правових актів, які б регулювали конкуренцію саме на ринку банківських послуг; в) передача повноважень з антимонопольного регулювання Національному Банку України як основному регулятору комерційних банків; г) формування системи впливу на порушників конкурентного законодавства в банківській сфері.

Перераховані напрямки мають отримати подальше теоретичне та практичне дослідження, враховуючи як досвід державного антимонопольного регулювання в країнах з високим рівнем розвитку, так і специфічних особливостей української банківської системи.

У другому розділі **«ОЦІНКА КОНКУРЕНЦІЇ У БАНКІВСЬКІЙ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ»** за результатами оцінки концентрації у банківській галузі можна зробити наступні висновки. Кількість банків у галузі скорочується, водночас й зростає концентрація. Найбільш концентрованим є ринок ресурсів, залучених від фізичних осіб, найменш концентрованим – кредитний ринок для сегменту юридичних осіб. Це пояснюється важливістю репутації, пізнаваності бренду та розміру банку, якому вкладники довіряють свої кошти. Визначено специфіку концентрації й конкуренції на кредитному ринку – це здатність залучати платоспроможних позичальників та управляти кредитною діяльністю.

У результаті оцінки взаємозв'язків між показниками оцінки конкуренції й концентрації у банківській галузі економіки України за період 2010-2018 рр. можна зробити наступні висновки. Показник Н-статистики досить слабо корелює зв значенням індексу Лернера та Індикатора Буна: ці показники характеризують різні аспекти конкуренції, тому необхідно оцінювати кожний показник окремо, розуміючи методологію його розрахунку. Н-статистика негативно й слабо корелює з показниками концентрації. Такі показники конкурентної боротьби як індекс Лернера та індикатор Буна пов'язані з показниками концентрації, на відміну від Н-статистики, більш щільно. Індикатор Буна – із середнім рівнем щільності; індекс Лернера – з високим рівнем щільності.

Проведено оцінку діяльності системно важливих банків України. Для оцінки надмірного прийняття ризику системно важливими банками використовують такі показники: віддача капіталу й активів, процентні ставки, чиста процентна маржа та леверидж. Отримані результати дають підстави стверджувати, що системно важливі банки не користуються своїм статусом. Проте можна припустити, що окремі банки користуються ринковою владою для збільшення власного прибутку. Передусім це стосується діяльності Приватбанк, що однак потребує проведення більш детального аналізу.

Водночас цей статус жодним чином не гарантує банкам особливих умов підтримки ліквідності в періоди стресу – вона буде надаватися на загальних для усієї системи умовах. Також системно важливі банки (окрім державних) не можуть та не повинні розраховувати на отримання коштів від уряду з метою капіталізації.

У третьому розділі «**НАПРЯМИ ПОКРАЩАННЯ КОНКУРЕНТНОГО СЕРЕДОВИЩА В БАНКІВСЬКІЙ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ**» проведено оцінку наявності взаємозв'язків між концентрацією та конкуренцією банківських систем країн світу. Для досягнення мети по-перше, обґрунтовано показники, які характеризують концентрацію (частка трьох найбільших банків) та конкуренцію (Н-статистика, індекс Лернера та індикатор Буна) в банківській галузі; по-друге, проведено аналіз динаміки досліджуваних показників на основі їх частотного розподілу; по-третє, здійснено оцінку зв'язків між показниками з використанням коефіцієнту в рівнянні регресії та коефіцієнта детермінації.

За результатами аналізу встановлено, що більшість банківських систем країн світу, ураховуючи високі бар'єри до входу в галузь та складний порядок регулювання, є достатньо концентрованою порівняно з іншими галузями. Для України показник концентрації складає 30 та 39% в 2014 та 2017 рр. відповідно – порівняно з іншими системами вітчизняний банківський сектор характеризується невисокою концентрацією.

Сформовано та перевірено теоретичні гіпотези стосовно зв'язків між концентрацією та конкуренцією в банківських системах. Теоретично висока концентрація означатиме менший рівень конкуренції (більш жорстку конкурентну боротьбу). Для перевірки цього припущення оцінено щільність зв'язку між показником концентрації та окремими показниками конкуренції (Н-статистика, індекс Лернера та індикатор Буна). За результатами дослідженням встановлено відсутність статистично значущого взаємозв'язку між концентрацією та конкуренцією на глобальному рівні. Іншими словами, банківські системи країн світу характеризуються середнім рівнем концентрації,

тобто мають декілька великих гравців, проте наявність навіть олігополії не виключає між банками конкурентної боротьби.

Підвищення рівня фінансової стійкості СВБ можна домогтися шляхом впровадження: підвищення рівня прозорості та відповідальності шляхом підвищення вимог до розкриття інформації; підсилення вимог до системи ризик-менеджменту з урахуванням специфіки статусу системно важливого банку; встановлення інтенсивного нагляду із застосуванням превентивних заходів: прогнозування можливого дефолту банку, оцінка впливу дефолту СВБ на стабільність банківської системи; крім буфера системної важливості по відношенню до власного капіталу, додатково підсилити вимоги до ліквідності СВБ. Обмежувальні заходи сприятимуть скороченню ринкових часток СВБ, а можливо і усуненню їх з ринку: підвищений розмір внесків до ФГВФО; додаткові обмеження щодо концентрації ризиків, передусім кредитного.

## **ВИСНОВКИ**

Проведене дослідження дозволило зробити висновки, основні з яких такі:

1. Визначено поняття конкуренції та її специфіку у банківській галузі. Визначено, що банківська конкуренція – це безперервний і динамічний процес суперництва банків та фінансово-кредитних інститутів, який спрямований на досягнення поставлених цілей завдяки розробці й реалізації продуктів, які здатні задовольнити економічні потреби клієнтів. До специфічних рис банківської конкуренції віднесені такі: специфічність банківського товару, характер банківської конкуренції, розмаїття суб'єктів, орієнтація на диференціацію банківського продукту, наближеність до центру створює конкурентні переваги банківській установі, специфіка вхідних бар'єрів, обмеження цінової конкуренції, велика частка запозичених коштів в структурі банківського капіталу, взаємозв'язок з іншими сферами економіки, жорсткий банківський нагляд, переважно олігополістичний характер конкуренції, велика роль іміджу та стабільності банку.

2. Охарактеризовано нормативно-правові засади регулювання конкуренції. Аналіз державного антимонопольного регулювання в Україні дозволив виявити ряд недоліків та проблем, які потребують подальшого розвитку: формування механізми антимонопольного регулювання стосовно банківництва; розробка нормативно-правових актів, які б регулювали конкуренцію саме на ринку банківських послуг; передача повноважень з антимонопольного регулювання Національному Банку України як

основному регулятору комерційних банків; формування системи впливу на порушників конкурентного законодавства в банківській сфері.

3. Проаналізовано концентрацію як чинник конкурентного середовища у банківській галузі. За результатами оцінки концентрації у банківській галузі зроблено наступні висновки. Кількість банків у галузі скорочується, водночас й зростає концентрація. Найбільш концентрованим є ринок ресурсів, залучених від фізичних осіб, найменш концентрованим – кредитний ринок для сегменту юридичних осіб. Це пояснюється важливістю репутації, пізнаваності бренду та розміру банку, якому вкладники довіряють свої кошти. Визначено специфіку концентрації й конкуренції на кредитному ринку – це здатність залучати платоспроможних позичальників та управляти кредитною діяльністю.

4. Здійснено аналіз показників оцінки конкурентної боротьби. Результати проведеного дослідження дозволяють зробити низку висновків щодо динамки показників конкуренції у банківській галузі в Україні. Значення Н-статистики дозволяє визначити структуру банківського ринку України як монополістичну конкуренцію, однак рівень показника знижується, що свідчить про погіршення конкурентної ситуації у галузі. Динаміка індексу Лернера та індикатора Буна підтверджують ці висновки: конкурентна ситуація в банківській системі Україна погіршується, оскільки при зростанні витрат банки збільшують свій прибуток.

5. Оцінені показники діяльності системно важливих банків України. Отримані результати дають підстави стверджувати, що системно важливі банки не користуються своїм статусом. Проте можна припустити, що окремі банки користуються ринковою владою для збільшення власного прибутку. Передусім це стосується діяльності Приватбанк. Набуття статусу національного системно важливого банку означає для банків додаткове навантаження, оскільки «вони повинні виконувати окремі підвищені вимоги для забезпечення їх запасу міцності».

6. Проведено оцінку взаємозв'язків між конкуренцією та концентрацією за країнами світу. За проведеним дослідженням можна констатувати відсутність взаємозв'язку між концентрацією та конкуренцією на глобальному рівні. Це означає, що переважно банківські системи країн світу характеризуються середнім рівнем концентрації, тобто мають декілька великих гравців, проте наявність навіть олігополії не виключає між банками конкурентної боротьби. Результати відрізняються від аналогічного аналізу для банківської системи України, де, відповідно до побудованої матриці кореляції, встановлено середній та щільний зв'язок між показниками концентрації та конкуренції.

7. Обґрунтовано напрями регулювання діяльності системно важливих банків. Підвищення рівня фінансової стійкості СВБ можна домогтися шляхом впровадження: підвищення рівня прозорості та відповідальності шляхом підвищення вимог до розкриття інформації; підсилення вимог до системи ризик-менеджменту з урахуванням специфіки статусу системно важливого банку; встановлення інтенсивного нагляду із застосуванням превентивних заходів: прогнозування можливого дефолту банку, оцінка впливу дефолту СВБ на стабільність банківської системи; крім буфера системної важливості по

відношенню до власного капіталу, додатково підсилити вимоги до ліквідності СББ. Обмежувальні заходи сприятимуть скороченню ринкових часток СББ, а можливо і усуненню їх з ринку: підвищений розмір внесків до ФГВФО; додаткові обмеження щодо концентрації ризиків, передусім кредитного.